

TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN PARLAMENT ASSAMBLEYASININ BEYNƏLXALQ MÜŞAHİDƏ MISSİYASI

Qırğızıstan Respublikasında erkən prezident seçkiləri və idarəçilik formasının müəyyənləşdirilməsi üzrə Referendum

10 yanvar 2021-ci il

RƏY

Qırğız Respublikası Joqorku Keneşinin (Parlament) dəvəti ilə Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının (TÜRKPA) Beynəlxalq Müşahidə Missiyası (*bundan sonra - Missiya*) 2021-ci ilin 10 yanvar tarixində Qırğız Respublikasında keçirilmiş prezident seçkiləri və idarəçilik formasının müəyyənləşdirilməsi üzrə referendumun qısamüddətli müşahidəsini həyata keçirmişdir. Missiya Azərbaycan və Türkiyə parlamentlərinin üzvləri, o cümlədən TÜRKPA Katibliyinin diplomatik heyətindən ibarət olmuşdur (*bax: Missiya siyahısı*).

Qırğız Respublikasında prezident seçkiləri və referendum, ilk növbədə, Konstitusiyaya, sonuncu dəfə 2020-ci ildə düzəliş edilmiş Prezident və Parlament Seçkiləri haqqında Konstitusiyaya Qanunu (Seçki Qanunu), sonuncu dəfə 2019-cu ildə düzəliş edilmiş Referendum haqqında Konstitusiyaya Qanunu, sonuncu dəfə 2019-cu ildə düzəliş edilmiş Seçki Komissiyaları Haqqında Qanun, cinayət və inzibati xətalər üzrə qanunvericilik, habelə Mərkəzi Seçki Komissiyasının təlimatları ilə tənzimlənir. Qırğızıstan insan hüquqları və seçkilərlə bağlı əsas beynəlxalq və regional sənədlərə tərəfdir. Həmçinin Qırğızıstan BMT-nin Əlillərin Hüquqları Haqqında Konvensiyasını ratifikasiya etmişdir.

Seçkilər Mərkəzi Seçki Komissiyası (MSK), 54 Ərazi Seçki Komissiyası və 2,462 Məntəqə Seçki Komissiyası tərəfindən idarə olunur. Ölkə xaricində səsvermə 35575 qeydiyyatda alınmış seçici ilə 48 seçki məntəqəsində həyata keçirilmişdir. MSK seçki və referendumların təşkili üçün məsul daimi orqandır. 12 MSK üzvü Prezident, Parlament çoxluğu və Parlament müxalifəti hər biri 4 namizəd irəli sürməklə, Parlament tərəfindən beş illik müddətə təyin olunur.

COVID-19 pandemiyası səbəbindən MSK sessiyalarının onlayn keçirilməsi üçün MSK-nın Reqlamentinə düzəliş edilmiş, beləliklə, MSK üzvlərinə və katibliyə məsafədən işləmək imkanı yaranmışdır. Bundan əlavə, Səhiyyə Nazirliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində MSK səsvermə yerlərində sosial məsafə, seçki rəsmiləri və seçicilərin şəxsi qoruyucu vasitələrlə təmin edilməsi daxil olmaqla, səsvermə prosedurları ilə bağlı xəstəliyin yayılması əleyhinə xüsusi tədbirlər hazırlamışdır. Bu baxımdan, MSK, həmçinin seçki günü prosedurlarına sağlamlıqla bağlı düzəlişlər haqqında hərtərəfli seçici məlumatlandırma kampaniyası həyata keçirmişdir.

Bir qadın namizəd və əksəriyyəti 35-55 yaş aralığında olmaqla, prezidentliyə namizədlərin sayı 17 nəfər olmuşdur. Bütün namizədlər namizədliklərini özləri irəli sürmüşdür. Konstitusiyaya isə həm müstəqil, həm də siyasi partiyalar tərəfindən namizədliyin irəli sürülməsi imkanını təmin edir. Seçki Qanununda qeyd olunduğu kimi, əgər heç bir namizəd ilk mərhələdə səsə yarısından çoxunu toplamazsa, 20 gün ərzində ən çox səs toplamış iki namizəd arasında mübarizə baş tutur.

Kampaniya 15 dekabrda başlamış, səsverməyə 24 saat qalmış, 9 yanvar tarixində başa çatmışdır. COVID-19 pandemiyası səbəbindən namizədlər sosial media daxil olmaqla, müxtəlif kampaniya vasitələrindən istifadə etmişdir. Nəticə etibarilə, namizədlər fəal onlayn kampaniya həyata keçirmiş və geniş auditoriya ilə əlaqə yaratmaq imkanına malik olmuşdur. Seçicilər isə namizədlərin seçki platforması, hədəf və məqsədləri haqqında ətraflı məlumat əldə etmişdir.

Missiya Qırğız Respublikasının Joqorku Keneşinin sədri, Prezident vəzifələrini icra edən cənab Talant Mamıtov, MSK sədri xanım Nurjan Şayldabekova və Xarici İşlər Naziri cənab Ruslan Kazakbayevlə görüşmüşdür. Görüşlər zamanı Missiyaya prezident seçkiləri və referendum hazırlıqlarla bağlı görülən tədbirlər haqqında ətraflı məlumat verilmişdir.

Missiya üzvləri, həmçinin prezidentliyə namizədlərlə görüşmüşdür. Onlar müşahidəçilərə öz seçki platformaları, seçkiqabağı təbliğat fəaliyyəti və 10 yanvar seçkilərindən gözləntiləri ilə bağlı məlumat vermişdir.

Seçki günü Missiya paytaxt Bişkekdə bir sıra seçki məntəqələrini ziyarət edərək seçki məntəqəsinin açılışından səsə sayılmasınadək səsvermə prosesini bütün mərhələlərdə müşahidə etmişdir. Missiya səsvermə prosesinin müşahidəsi, yerində seçicilər, seçki məntəqəsi rəsmiləri və yerli müşahidəçilərlə söhbət etmək imkanına malik olmuşdur.

MSK-nın məlumatına əsasən, prezident seçkiləri üçün seçici fəallığı təqribən 39,75%, referendum üçün isə 39,88% təşkil etmişdir.

Qırğız Respublikasının qanunvericiliyi mediadan bütün namizədlər üçün qərəzsiz və bərabər yayım təmin etməyi tələb etməklə ifadə və mətbuat azadlığını təmin edir. Seçki Qanunu prezidentliyə namizədlərin seçkiqabağı təşviq və sərbəst vaxtın hərtərəfli müəyyənləşdirilməsini təmin edir. Eyni zamanda, Qanun bütün televiziya və radio şirkətlərindən namizədlər və siyasi partiyalar üçün ödənişli efir vaxtının ayrılması öhdəliyini tələb edir.

Yalnız MSK-da akkreditasiyadan keçmiş media qurumlarına seçkilər və siyasi kampaniya ilə bağlı fəaliyyəti işıqlandıрмаğa, həmçinin namizədlərə efir reklam vaxtı və yeri ayırmağa icazə verilir. Bu çərçivədə, KİV-də efir vaxtı bütün namizədlər üçün bərabər yayım ilə ədalətli şəkildə ayrılmışdır.

Missiya Qırğız Respublikasında demokratik seçkilərlə bağlı standartların inkişafında mühüm nailiyyətləri vurğulayır. Bundan əlavə, “2018-2020-ci illərdə seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi Strategiyası” Qırğızıstan Hökumətinin xalqın iradəsinin demokratik ifadəsinə inklüziv konseptual yanaşmasını əks etdirir. Strategiya seçki prosesinin iştirakçıları arasında hüquqi münasibətləri və seçki qanunvericiliyinin pozulmasına qarşı mübarizə, seçki prosesi haqqında vətəndaşlar arasında maarifləndirmənin artırılması, onların hüquqi mədəniyyətinin yüksəldilməsi, əlilliyi olan şəxslərin və müvəqqəti ölkə xaricində olan vətəndaşların iştirakı, habelə yerində seçki komissiyalarının imkan və işinin səmərəliliyinin artırılması mexanizmlərini hərtərəfli tənzimləyir.

Missiya, xüsusən qanunvericiliyə son düzəlişləri Qırğızıstanda seçki prosesinin demokratik standartlarının möhkəmləndirilməsi kimi nəzərdən keçirir. Bunlar arasında namizədlər üçün seçki depozitinin geri qaytarılması həddinin aşağı salınması, kampaniyada könüllülərin iştirakı, inzibati resurslardan sui-istifadə hallarının müəyyən edilməsi, onlayn mediada kampaniyanın təşkili, müşahidəçilərin hüquqları və səsərin satın alınması üçün məsuliyyət kimiləri yer alır. Bundan əlavə, Missiya təkrar seçkilərin keçirilməsinə imkan verən və seçicilərin seçki ünvanlarının dəyişilməsinin qeyri-mümkünlüyü kimi müddələrin fəaliyyətinin dayandırılması kimi düzəlişlərin qəbulunun bütün seçki prosesini optimallaşdırdığı qənaətinə gəlir.

Referendum haqqında Konstitusiya Qanunu və ona edilən son düzəlişlər şəffaflıq və gizli səsvermə kimi ümumxalq səsverməsinin əsas demokratik prinsiplərini nəzərdə tutur. Əlavə olaraq, Konstitusiya Qanunu referendum zamanı təşviqat qaydaları və seçki idarəçiliyinin prosedur aspektlərini, o cümlədən referenduma çıxarıla bilməyəcək məsələlərin siyahısını dəqiq müəyyən edir. Missiya vurğulayır ki, 2020-ci ilin 10 dekabr tarixində Joqorku Keneş tərəfindən İdarəçilik Formasının Müəyyənləşdirilməsi haqqında Qanun Konstitusiyanın müvafiq müddələrini və Referendum haqqında Qanunu möhkəmləndirmişdir.

Missiya prezident seçkiləri və referendumun dinc, eyni zamanda, yüksək rəqabət mühitində keçdiyini və bütün qurumlar və seçki prosesinin iştirakçıları tərəfindən riayət olunan demokratik dəyərlərin möhkəm təməlini nümayiş etdirdiyini vurğulayır. Seçki prosesinin özü namizədləri hüquqi müraciət üçün bütün zəruri alətlərlə təmin etməklə fikirlər müxtəlifliyi və plüralizmlə səciyyələnmişdir.

Missiya biometrik məlumatların, seçki məntəqəsi bağlandıqdan sonra seçki nəticələrini dərhal hazırlayan skanning və səsərin sayılması üçün elektron səs sayan avadanlıqların istifadəsi daxil olmaqla, səsvermə prosesi zamanı yüksək texnologiyaların tətbiqini müsbət qiymətləndirir. Missiya əksər seçki məntəqələrində hərəkət məhdudiyətli seçicilər üçün pandusların olmasını, həmçinin eşitmə və görmə məhdudiyətli seçicilər üçün MSK tərəfindən seçici tədris materiallarının buraxılmasını yüksək qiymətləndirir.

Missiya MSK tərəfindən seçicilərin seçki və referendumla bağlı hərtərəfli məlumatlarla təmin olunması və hüquq-mühafizə agentlikləri üçün treninqlərin keçirilməsi üzrə görülən işləri təqdir edir. Səsvermə günü pandemiya ilə bağlı tədbirlərlə əlaqədar Missiya seçki idarəçilik orqanlarının bu istiqamətdə işini və seçicilər tərəfindən qaydalara əməl olunmasını təqdir edir. Missiya bu tədbirlərin səsvermə yerlərinin əlçatanlığına əngəllər törətmədiyini xüsusən vurğulayır.

Missiyanın qeyd etdiyi mühüm irəliləyişlərdən biri xaricdə Qırğızıstan vətəndaşlarının səs verməsinin asanlaşdırılması olmuşdur. Buna nümunə olaraq, bu seçkilər və referendum üçün Qırğızıstanın diplomatik missiyalarında əvvəlki seçkilər zamanı olduğundan daha çox – 48 seçki məntəqəsinin yaradılmasını göstərmək olar. Beləliklə, qonşu və digər ölkələrdə minlərlə Qırğızıstan vətəndaşı səs vermək imkanına malik olmuşdur.

Qanunvericilik seçki prosesinin bütün mərhələlərində mübarizə aparan tərəflər, vətəndaşlar və beynəlxalq müşahidəçilər tərəfindən seçki müşahidəsini təmin edir. Bütün müşahidəçilər seçki idarəetmə orqanlarının formalaşmasından seçici qeydiyyatına kimi, səsvermə prosesinin bütün mərhələlərində seçki prosesini müşahidə etmək hüququna sahibdir.

Missiya Qırğızıstanda seçkilərin beynəlxalq müşahidəsi üçün təmin olunan hüquqi və loqistik şəraiti yüksək qiymətləndirir. Öz fəaliyyətində Missiya TÜRKPƏ Seçki Müşahidəsi Əsasnaməsi və müvafiq beynəlxalq sənədlərə uyğun olaraq obyektivlik, ədalət, şəffaflıq və qərəzsizlik prinsiplərinə riayət etmişdir.

Missiya 2021-ci ilin 10 yanvar tarixində Qırğız Respublikasında keçirilmiş prezident seçkiləri və idarəçilik formasının müəyyən edilməsi üzrə referendumun demokratik və beynəlxalq seçki standartlarına uyğun olaraq keçirildiyi nəticəsinə gəlmişdir.